

BORBÉLY SZILÁRD UTOLSÓ, HAGYATÉKBAN MARADT VERSKÉZIRATAI ELÉ

A közreadó kommentárja

El kellene beszélni annak történetét, miként került elő a költő utolsó kézírata.

A nyári hőség egyre füledtebbé válik, ahogy növekszenek a viharfelhők. Nem akar esni, már a nap is lement, a szobát megüli a homály. A monitor fénye egyre élesebb, miközben a 2014. február 19-én elhunyt Borbély Szilárd digitális hagyatékát böngésszük özvegyével, Mészáros Ágnessel. Ekkor, az órákig húzódó kutatás végén találjuk meg hagyatékában a furcsa, 000 címet viselő mappát. Ez a „gyorsan beírok valamit” cím nem jellemző, az Ágnes által a költő különféle számítógépeiről, pendrive-jairól összegyűjtött anyagok rendszerető módon voltak elrendezve, csak néha fordult elő ilyen jelzésszerű cím. Sorban nyitjuk meg a fájlokat, nem lehet nem olvasni sorról sorra a szövegeiket, s gyorsan világossá válik: a legutolsó kéziratokat tartalmazza a mappa. Mire végigolvassuk a sorokat, a Modenapark felett ólmos lesz a levegő: sűrű és nehéz. Felvillan egy sor élesen a monitoron: „Feleségem táblagépének / fénye vetül a szememre. Akkor még nem rég / aludhatam el, gondolom”, olvassuk párhuzamosan a sorokat Ágnessel, majd ezen a soron fut zátonyra a tekintetem: „Halott / szeretnék lenni, ha kívánni lehet még”.

Talán így lehetne, de az elbeszélést az idő folyamán máshogy és máshogy ismétéljük meg. Főleg az események óta adódó fejlemények tükrében – hiszen ekkor még nem tudom pontosan, mit is találtunk meg valójában.

A 000 jelzetű mappa több olyan Word-fájlt tartalmazott, amelyen a szerző élete utolsó időszakában dolgozhatott: az utolsó mentések mindegyik fájl esetében 2013 októberére és novemberére esnek. Minden valószínűség szerint november végén egy számítógépre mentette le az anyagokat, mégpedig Bécsben, ahol 2013 nyaratól feleségével és lányaival műfordítói ösztöndíjasként élt. Mészáros Ágnes elmondása szerint a pendrive-járól, ami azokat a szövegeket tartalmazta, amelyeken éppen dolgozott, időről időre biztonsági mentéseket végzett. Nem állíthatjuk ugyan, hogy a költő 2013. november végétől halála napjáig, 2014. február 19-éig nem írt semmit, de a (digitális) hagyaték mai ismeretének tükrében kijelenthető, hogy a 000 című mappa a költői életmű utolsó fennmaradt sorait tartalmazza. Kicsi a valószínűsége annak, hogy ebben az időszakban írt volna további verseket, ekkoriban ugyanis Borbély teljes erőbedobással a Csokonai költészetéről szóló habilitációs dolgozatán munkálkodott, amelyet 2014 januárjában be is nyújtott a Debreceni Egyetemen.

Néhány szöveg világosan kapcsolódik a *Bukolikatájban* verseihez: megtaláljuk közöttük a költő folyóiratban közölt, *Pegazus, szárnyak* című versét, amely a posztumusz kötet függelékében is megjelent. „Az év őszén küldte el folyóiratoknak a *Kirké, disznószíve* és a *Pegazus, szárnyak* című verseket, amelyek utolsó, még életében megjelent közleményei közé tartoznak” – írja Krupp József a *Bukolikatájban* utószavában (Borbély 2022: 116.). Nagy Boglárka szerkesztői jegyzetében pedig az is szerepel, hogy „A *Kirké, disznószíve* a 2000

folyóirat 2013/11. számában jelent meg, a költő a szerkesztőségnek 2013 októberében küldte; a *Pegazus, szárnyakat* a Jelenkor folyóirat közölte 2013/12. számában” (Borbély 2022: [148.]).

A kötet függeléke tartalmazott egy szinopszist is (fájl mentése: április 24-én), amelyet a költő az NKA pályázatára nyújtott be. Krupp utószavában hangsúlyozza, hogy a kötetet a szerző nem tekintette lezártnak, hiszen a szóban forgó két verset annak összerendezése után írta. Az eddig lappangó 000 mappa megtalálása ezt csak megerősíti.

Tartalmaz ugyanis két fájlt, a *Pegazus, szárnyak* és a *Kirké, disznószíve* című versnek a kötetben közölttel azonos szövegét. Ezekon kívül azonban van három olyan fájl is, amelynek a szövegét nem tartalmazza a *Bukolikatájban*: a *Döggút* című rövid jegyzetet tartalmazó azonos nevű fájl, a *Prokné, anyám* című hosszúverset tartalmazó *Prokne_ anyam* nevű fájl, valamint az *Ödipusz, aki megszüli* című befejezetlen verset tartalmazó *Odipus01* nevű fájl. Az utolsó mentések alapján ezeken a verseken munkálkodott a szerző utoljára. A *Prokné, anyám* esetében első változattal van dolgunk: ezt nemcsak az bizonyítja, hogy azonos a fájl létrehozásának és utolsó mentésének az ideje, hanem az is, hogy a fájl tulajdonságaiban elérhető adatok alapján két változata volt. Ez egyszerűen annyit jelent, hogy a költő 2013. október 15-én, kedden este nyolc után leült verset írni, majd egy óra munkát követően, kilenc után hat perccel elmentette és bezárta a fájlt. Az otthon képei (a feleség táblagépe fényének említése) és a vers végén megjelenő utalás („ott kinn egy idegen város”) megerősíti, hogy a vers Bécsben született, mondhatni, azon melegében megíródott.

Ennél a versnél szükséges visszatérni a költő utolsó kéziratának megtalálásának történetéhez. Az előkerült kéziratok vizsgálata során hívta fel figyelmemet Krupp József arra, hogy a verset a *Kalligram* 2013. decemberi számában közölte Borbély. Ez egyrészt azt jelenti, hogy valószínűleg nem sokkal a megírása után elküldte a szerkesztőnek. Ez, valamint a *Pegazus, szárnyakat* (*Jelenkor*, 2013/12) volt tehát az utolsó vers, amelyet még életében közölt. A halál túlsó feléről, a mából nézve a befejezett élet(mű)re – s újraolvasva a bevezetőben a kézirat megelégsének elbeszélésében idézett mondatokat –, talán nem elfogult azt állítani: a vers végső segélykiáltás volt. Igaz, ezt még 2013 őszén nem lehetett tudni.

*

Az *Ödipusz, aki megszüli* című vers megszakadó kéziratát a fájl tulajdonságaiban rögzített adatok szerint november 23-án, szombat délután mentette utoljára a szerző. Összesen két órát dolgozott a két nappal korábban létrehozott fájl szövegén, és háromszor mentette a BorbélySz nevű „szerző” (jelen esetben értsd: az ilyen nevű programfelhasználó). E szempontból még érdemes megjegyezni, hogy az egyedüli más „szerző” a 000 mappa fájllai között a *Prokné, anyám* volt: elképzelhető, hogy ezt eredetileg nem a saját gépén írta Borbély.

A 000 fájllainak többségét 2013-ban hozta létre a szerző. Ez alól két kivétel van: a *Döggút* című töredék, amelyet 2012. május 29-én hozott létre, és amely pusztán néhány szavas skiccnek tekinthető, valamint a *Pegazus, szárnyakat* tartalmazó *Pegazus* nevű fájl, amelynél a létrehozás ideje: 2011. július 14. Ezeken is dolgozott azonban az utolsó mentések ideje szerint (lásd alább a táblázatban). Mindezek megerősítik, hogy Borbély Szilárd közel sem tartotta késznek a 2013 áprilisában lezárt verseskötet tervet: erre utal nemcsak a kötet függelékébe felvett *Pegazus, szárnyakat*, a *Kirké, disznószíve* és a *Prokné, anyám* című versek őszi-téli publikálása, hanem az *Ödipusz, aki megszüli* című verstöredék, valamint a *Döggút* című jegyzet, amelyek eddig ismeretlenek voltak.

A réginek számító *Döggút* című fájl minden bizonnyal egy hosszúvers ötletét rögzíti. A hagyaték jegyzetszerű töredékes anyagából az látszik, hogy a néhány szót jegyzetként tartalmazó vagy felskiccelt, fragmentumban maradó szövegeket szokása szerint külön fájlokba mentette Borbély, majd később a megírás – vagy prózák esetében a bővítés – fá-

zisával folytatódott az írás. A *Döggút* ötlete a *Bukolikájában* keletkezésének korai szakaszából származik. Az immár soha meg nem íródó vers alighanem a *Pegazus, szárnyak* című vershez kapcsolódhatott volna, amelynek szereplője, a szekér súlya alatt megszakadó ló végzi itt: „Majd / a döggútra kivisszük, mondták, // és indultunk tovább...” (Borbély 2022: 111.). E jegyzetből annyit lehet sejteni, hogy a vers tervezetében a falu állatainak témája folytatódott volna, a jószágokat sújtó száj- és körömfájás-járvány lehetett volna az alapja. A döggutat mellesleg említi a *Nincstelenek* is, amiből az derül ki, a Gacsály felé vezető földút mellett volt, a két falu között félúton (Borbély 2013a: 74, 292.). Máshol pedig ez szerepel: „A plakátokat is a Rámpán ragasztják ki. A faluzáratról szóló értesítést száj- és körömfájás járvány idején” (95.).

A *Prokné, anyám* című vers átomleírásának végén újra feltűnik az apa alakja: „Míg apám Oidipusz, aki vak szemével néz a / sötétbe, ahová nem pillantok be magam most” (Borbély 2013: 28.). Az az apa, akit a *Bukolikájában* több más darabjából ismerünk – mindenekelőtt a *Próteusz a pszichiátrián* című súlyos apaversből. Az apát itt Ödipusszal azonosítja a lírai én. A több mint egy hónappal az Ödipuszt az apával identifikáló *Prokné, anyám* után írt *Ödipusz, aki megszüli* című vers mintha ebből az utalásból bomlana ki. Csakhogy ez a befejezetlen apavers nem is említi a „címszereplő” Ödipuszt. E közismert mitológiai alak nevét nem említi a *Bukolikájában* más szövege, bár a szfinxre egy helyen történik utalás (86.). Ödipusz története Borbély életművének egyetlen másik helyén bukkan fel, mégpedig a *Kafka fia A szfinx rejtélye* című fejezetében (Borbély 2021: 95–97.). Az elbeszélés a mítoszt követve halad, a Dagadtlábú apagyilkosságát beszéli el a Théba felé vezető úton. Az anya öntudatlan feleségül vételének említésével szakad meg a mitikus történet elbeszélése. Szembeszökő a némaság motívumának használata, amely saját invenció, s amely a hagyományos történetet is más fénytörésbe állítja. A szfinx hiányzik Borbély változatából, az emberéltre vonatkozó két, három, négy lábón járó emberre utaló találós kérdést az idegen teszi fel a Théba felé vezető úton, amire a Dagadtlábú hallgatással felel. Ez váltja ki a gyilkossággal végződő konfliktust. A következő mondat akár a *Bukolikájában* versei közé is beillene: „Az istenek átká miatti rettenet kiáltása tette némává a Dagadtlábút, ezért nem tudott szóba állni a magabiztos és elbizakodott férfival” (Borbély 2021: 96.).

Az *Ödipusz, aki megszüli* nem Ödipusz történetét írja újra, és nem is az apa alakját, hanem annak származástörténetét, amelyen a *Nincstelenek* cselekménye alapul, és amelyre a szerző egyes vele készített interjúkban (*Az igazi nevemet nem ismerem*) és én-szövegeiben (*Egy elveszett nyelv*) is kitér. Mózsai, vagyis az idősebb Mózes József és a házas Pap Mária együttlétének elbeszélése áll a töredék homlokterében.

Pap Mari a *Nincstelenek* Pop Marijával, az elbeszélő nagyanyjával azonosítható. A regényben ő az elmagyarosodott román Popescu család leszármazottja (Borbély 2013a: 160–177.), a házasságban „[a] sánta Miská”-val (302.) ő „viselte a nadrágot” (174.), a faluban pedig féltek tőle, mivel rontásokat tudott, s „[h]a valakire haragudott, arra rábőjtölt” (99.). Az idősebb, illetve az ifjabb Mózes József és a Gogának és Majomnak csúfolt gyerekei története, valamint a versben is olvasható hűtlenség és annak következménye összeolvasható a *Nincstelenek* idevágó részeivel (Borbély 2013a: 52., 75–76., 127., 182–185., 200–203., 302–303.).

*

A kézirat első két szekvenciája (a szekvenciák számozatlansága is megerősíti a befejezetlenséget és nyersséget) nyomán sejthetünk kapcsolatot Ödipusz mítoszával: a második szekvenciában szinte szociológiai tárgyilagossággal írja le, hogyan kezelte a falu a félrelépés és a balkézről született gyerek jelenségét. Amíg Ödipusz az isteni törvényt hágja át a mitológiában, addig a *Bukolikájában* „istenei” azon szabályok áthágásának lesznek tanúi, amelyeken

a falu világa nyugszik („kilesték az istenek”). Az indításban felvezetett szabály és vágy ütöztetése a verset a *Bukolikáit*ban más szövegeihez kapcsolja, a szabályok témája az *Arkádiai legelő, alkonyi angyal* című verssel cseng össze („Az // istenek nem szerették, ha ezeket a szabályokat / megtöri bárki. Nem is szegték meg soha.” – Borbély 2022: 51.), továbbá a *Hermész, a tolvaj isten* kezdetével, ahol szintén szóba kerülnek a szabályok (70.), illetve *A Graiák ősz haja* nagy anyaversében a vágyról és a vágyakozásról olvashatunk. A szexualitás és a falu viszonya más versekben is megjelenik, például a leányanya Ari Adélka történetét elbeszélő *Ariadné öregkorában* című versben. Sokatmondóan cseng össze a család tehenét megverselő *A Tinószemű* sora a Manci meghágtatását leíró részben „A Manci csak néha / nézett hátra szelíden. Csendesesen várt.” (32.) sor az *Ödipusz, aki megszüli* következő sorával: „A Mari meg, mint aki már / várta ezt régen, hátra se nézett...”

Két különös állítás szerepel az *Ödipusz, aki megszüli* című versben, amelyhez további megjegyzést szükséges fűzni. Az egyik, hogy nem számít zsidó szokásnak a keresztények számára hétköznapi szokás, az, hogy a fiúgyermek apja nevét kapja. Éppen ellenkezőleg, az askenázi világban a szokás az volt, hogy a fiúgyermek a család már elhunyt férfitagjának (leggyakrabban dédapa, ükapa) nevét örökli. A másik pedig, hogy szokatlan a keresztény család viszonylatában provokatívnak ható „Pap Mari kadisa” megfogalmazás, amely a legkisebb, kései gyermekre utal, aki majd szülei után az árvák kadisát, halotti imádságát fogja mondani.

Úgy tűnik, hogy a költő utolsó két fennmaradó sora a vers végén olvasható két sor volt: „akkorát szóljon mint a zsidó töke / mint a Mózsi töke”, amelyet mintha a folytatást elősegítendő jegyzetként írt volna a vers végére. A mondat előfordul a *Nincstelenek*ben is: „»Akkorát szóljon, mint a Mózsi töke!«” kiáltják az elbeszélőt megalázó, dobáló gyerekek, miközben üreges sárgolyókat hajítanak felé (Borbély 2013a: 286.).

Az *Ödipusz, aki megszüli* azt a származástörténetet mondja el, amelyet a regényben és más én-szövegben (*Az igazi nevemet nem ismerem*). Az utolsó, félbehagyott versben a borbélyi magánmitológia e sarkalatos pontja talán e töredékes formában fogalmazódik meg a lehető legnyíltabban, szinte nyers kendőzetlenséggel.

Így lehetne elbeszélni az utolsó kézirat történetét. Nem a véglegesség szándékával, hiszen egy következő alkalommal, esetleges újabb fejlemények tükrében akár megint másként beszélhetjük majd el.

Megjegyzés: a kéziratokat, mivel töredékesek, befejezetlenek, szerkesztetlenül közöljük.

A fájlok tulajdonságaiban rögzített információk:

szöveg cím	fájlnév	tartalom létrehozása	utolsó mentés dátuma	teljes szerkesztési idő	változatok száma	szerző
<i>Döggút</i>	Döggút	2012.05.29, 11:20	2013.10.14, 09:19	00:30:00	7	BorbélySz
<i>Kirké, dísnószíve</i>	Kirké	2013.10.14, 09:18	2013.10.15, 19:49	01:19:00	46	BorbélySz
<i>Pegazus, szárnyak</i>	Pegazus	2011.07.14, 15:58	2013.11.6, 12:02	02:36:00	29	BorbélySz
<i>Prokné, anyám</i>	Prokne_ anyam	2013.10.15, 21:06	2013.10.15, 21:06	00:01:00	2	user
<i>Ödipusz, aki megszüli</i>	Odipus01	2013.11.21, 13:55	2013.11.23, 16:06	00:02:00	3	BorbélySz

Hivatkozások

- Borbély Szilárd 2013a: *Nincstelének. Már elment a Mesijás?* Budapest–Pozsony: Kalligram.
Borbély Szilárd 2013b: Prokné, anyám. *Kalligram* XXII, 2013/12, 27–29.
Borbély Szilárd 2021: *Kafka fia. Regény.* Forgách András utószavával. Budapest: Jelenkor.
Borbély Szilárd 2022: *Bukolikatájban. Idjillek.* Krupp József utószavával. Budapest: Jelenkor.
Krupp József 2022: A Tinószemű, Kirké és az „istenek”. Borbély Szilárd Bukolikatájban című kötetének antik vonatkozásai. *Studia Litteraria* LXI, 2022/1–2, (Antikvitás recepciók), 184–197.

B O R B É L Y   S Z I L Á R D

Döggút

A tisztátalan

Száj- és körömfájás

veszettség

De a búz belepte a tájat

Ödipusz, aki megszüli

Az istenek világában a vágy nem mindig járt együtt a szabállyal. A törvényes házasság védelmet adott a törésnek, amely a határokat feszegette. A testek vágyakozása áttörte a szavak világát, ahol a rendet a nyelv szabályai szavatolták. És nem kellett Zeusz buja hatalma, sem az átváltozások isteni trükkje, hogy a férfivágyat enyhítse a női szemérem

feltárló titka. A baj, ha megesett, része lett a hallgatag rendnek. Nem beszéltek róla, de a csend, a közös titok megváltoztatta a rendet. Napirendre tértek fölötte, megkötötték az alkukat. Végül is minden viszonos, sose tudni, mikor ki kerül majd sorra. A közösség így is egy marad, és mindenki felnevelte a másik gyerekeit is. Még csak az sem mondhatni, hogy nem szerették úgy, mint a sajátot, mert azt is épp úgy szeretették az istenek, ahogy szeretni tudtak. Néha még jobban is, mert könnyebb a más gyerekének megbocsátani, mint a saját hibákat látni viszont a gyerekekben. Az istenek a családra gondoltak, meg a földre, a jussra, és félrenéztek, ha azt hozta az érdek.

ahogy előrehajolt, fara mozgott a karton szoknya anyagba. Egy portán laktak akkor az öreg Mózsival az út túloldalán, ahol később a volt nagygazda, az előkelő rokonunk, a Bikás János lakott később, mikor megépült az új ház a berki oldalon. A zsidó szép férfi volt, magas és szálas, erős, hatvan felé járt ekkor. Erdélyből menekültek ide Trianon után, így mondták az istenek. De lehet, hogy csak Szatmár megye túlnani részéről, vagy Máramarosból, ki tudja, már Sziget is távoli volt, mint Kolumbusznak a Napnyugati India egykor. Akkor

Mózsinak akkor már felnőtt fia volt, aki szintén örökölte nevét is, hogy a cégtáblát se kelljen újra írni, meg a ház homlokzatára is fel volt írva: Mózes József, és alatta Vegyesbolt. Az ifjú Mózsi is lassan házas lesz, bármicvója már megvolt, immár felnőtt férfivá érett. A hosszú szikárság évei jöttek a házasságában, amikor a Pap Marival egy portán jöttment. Akinek már négy cseperedő gyereke volt, mint az orgona síp, úgy álltak egymás mellett. A Mari meg szívós, inas, még ifiasszony volt. És ahogy ott mozgott a fara a karton anyagban, Mózsi egyszerre elvesztette fejét, és beakasztotta neki. A Mari meg, mint aki már várta ezt régen, hátra se nézett, de ott lent megszorította, és nem eresztette el, nehogy meggondolja magát. Ettől a Mózsit valami melegség öntötte el, és talán ezt nevezik az urak, a könyvek meg a mozgó filmek, szerelemnek, vagy ki tudja. A fészkerben ezt is valahogy kilesték az istenek, és így beszéltek el, bár ott aligha lehetett bárki, de az istenek mindent látnak mégis. Így született az ötödik megmaradt gyerek, az utolsó, fiúnak. A közös portán a két család valahogy összenőtt,

*az öreg Mózsi felesége is elfogadta, hogy így van,
a szolgától született gyerek is kedves, nem zavar,
segít, örökölni úgy sem örökölhet. Közben az ifjú
Mózsának is lett felesége, egy fiú és egy lány született,
Goga és a Majom, ahogy az istenek hívták őket. És a
Pap Mari kadisa is felcseperedett már, nyílt titok a
származása, látszik, hogy hasonlít az apjára, ebből
tudni, ki az apja. Az öreg Mózsi szerette, késő
szerelem, áldott legyen a Mindenható, ha már így
lett. Sábesszgojkodott náluk, amikor feljött a csillag,
átszaladt a sötétben ülő családhoz,
a kaftánok feketén csillantak, kalapok, kendők,
pajeszek, ünnepélyes komorság közepette meggyújtotta
a lámpát, fellobbantotta gyufával a bekészített gyújtózt,
hogy a sötlet melegedjen meg, vizet hozott a kútról,
bekapcsolta a világvevőt, amely Berlint is
fogta. Harmincnégy volt, harminckilenc, katonazene,
egy rikácsoló férfihangtól lett komor a család
ilyenkor, csak az öreg Mózsi értette, amit mond az a hangja. Begyújtott
a kemencébe, hogy rossz időben, se hűljön ki a szoba.*

*akkorát szóljon mint a zsidó töke
mint a Mózsi töke*